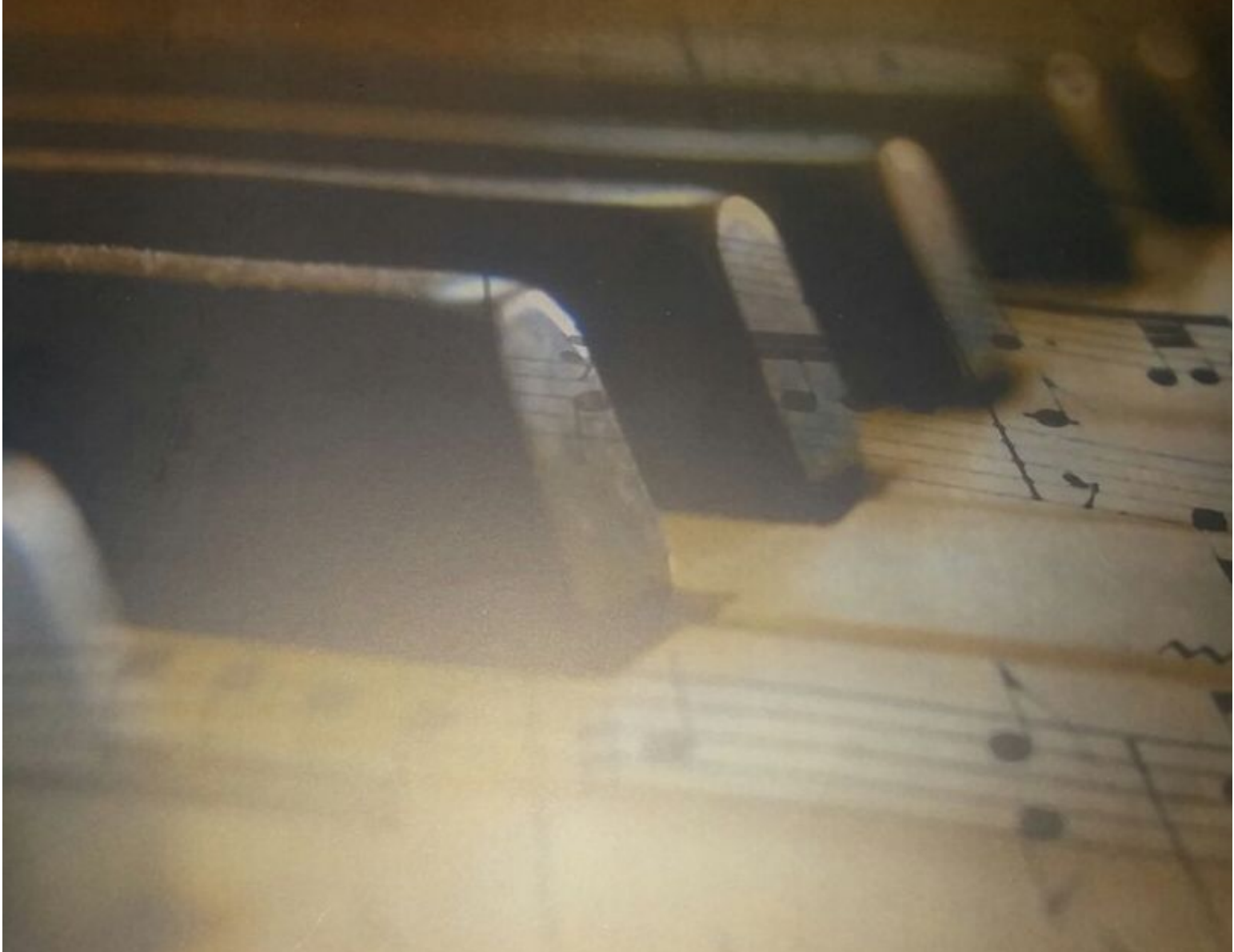

MUSIQI

3/72 2017

DÜNYASI

TÜRK BƏSTƏKARI HASAN UÇARSUNUN YARADICILIĞINA BAXIŞ VƏ ƏSƏRLƏRİNİN QISA TƏHLİLİ

Aysel ƏSƏDOVA

Hasan Uçarsu Türkiyənin gənc nəsillə tanınmış bəstəkarlarından biridir. Bəstəkarın əsərləri həm Türkiyədə, həm də xarici ölkələrdə (Almaniya, Fransa, Moldova, Ukrayna, Amerika və.s.) bir sıra konsert salonlarında tanınmış kollektivlər tərəfindən səsləndirilmişdir. Uçarsunun bəstəkarlıq üslubu fərqlidir, heç bir musiqi axınına tam sadıq qalmayan bəstəkar, bütün əsərlərində üslub qarışıqlığı göstərir. Aleatorika, elektron musiqi, serializm, oriantalizm, mikrotonika, romantizm, postromantizm kimi axın və stillərin elementlərini əsərlərində görmək mümkündür. Bəstəkar "Bir yaz yolculuğundan arta kalanlar" adlı fortepiano üçün əsərində serializm 12 ton texnikasından istifadə edib. "Cığlıklar, Anılar və kiçik bir düş" adlı əsərində isə aleatorik elementlər hiss edilərsə də bəstəkarın heç bir əsərini tamamilə bir stile aid etmək olmaz. Uçarsunun bu cür stil qarışıqlığında öz üslubunu yaratması və bütün əsərlərində bunu qoruyub saxlaması həm vətəninə həm də xarici ölkələrdə bəstəkarın yaradıcılığına maraq doğurur. Bəstəkar Türk bəstəkarlıq məktəbinin banisi olan Ahmet Adnan Sayqunun tələbəsi olmuş və Sayqunun "millilik" elementlərini öz əsərlərində əks etdirmişdir.

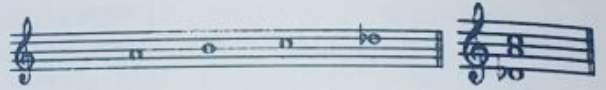
Zamansal Çelişiklər Kenti İstanbul

Uçarsunun fleyta və fortepiano üçün yazdığı "Zamansal Çelişiklər Kenti İstanbul" adlı əsəri yuxarıda qeyd edilən stil qarışıqlığını özündə əks etdirir. Bu əsər Almaniyaadakı bir festivalda səsləndirilmək üçün yazılmışdı, ancaq təşkilatçılıq

problemləri səbəbi ilə əsər 12.11.2003-cü ildə Türkiyədə tanınmış pianist Metin Ülkü və Elif Yurdakul tərəfindən səsləndirilmişdir. Bu əsərdə Uçarsu İstanbulun keçmişini, bu gününü və sabahını əks etdirməyə çalışıb.

[...] İstanbul adı bir şəhər deyil, öz tarixi-mədəniyyəti, multikulturalizmi və coğrafi mövqesi mənə bir vətəndaş və bir bəstəkar kimi daima özünə çəkib. Doğulub böyüdüüm və bəstəkarlıq fəaliyyətim davam etdirdiyim şəhərin bir sıra xüsusiyyətlərini əsərdə əks etdirməyə çalışmışam'....

Bəstəkar burada 1930 - cu illərdə İstanbulun fərqli həyatını, tarixi önəmini göstərmək üçün əsərdə Osmanlı Saray Musiqisinin melodik fiqurlarını və müasirləşməyə başlayan İstanbulun o dönəmə aid musiqi simgesi olan "Çalığışu" tanqosundan hissələr istifadə edir. Osmanlı Saray Musiqisini X4-X5 intervalları ilə göstərir, əsərin bütünündə "saba makamı" hakimdir.

Şəkil 1.
Saba Makamı,
istifadəsi

2. akkord şəklində

Əsər sakit və ağır girişlə başlayır, ekspozisiyada Fleyta və fortepianoda səslənən trellər, pasajlar əsərin xarakteristik strukturunu sərgiləyir. Fleytada səslənən passajlar ney səsini xatırladır.

Şəkil 3. 1-3 xanələr. Fleytada olan passajlar

Melodik mövzu saba makamında fərqli quruluşlarda səsləndikdən sonra, mövzu addım-addım yüksələrək kulminasiya nöqtəsinə çatır.

Burada modernləşən, mexanikləşən şəhərin həyatını bəstəkar stringiando istifadə edərək göstərir.

Şəkil 4. 34-35 xanələr.

Kulminasiyanın ardından yuxarıda qeyd etdiyimiz Çalığışu Tangosu səslənir, bu mövzu fortepianoda səslənərkən fleyta da saba makamının səslənməsi eyni anda bir şəhərdə yaşanan fərqli dünyaları təmsil edir. Musiqinin bir qismi şərq bir qismi qərb sintezi olaraq bütünlük təşkil edir. Əsərdə iki alətin verilməsi təsədüfi deyil, beləki, bəstəkar burada fleytanın ifasında şərq, fortepiano ifasında isə qərbi təsvir edir. Fleyta əsər boyu "makamsal" musiqi, neyə benzeri olaraq səslənir, burada bəstəkarın saba makamını tez-tez fərqli quruluşlarda vermə səbəbi şərqin rəngarəngliyini vurğulamaqdır.

Sonda əsər günümüzdə olduğu kimi hər iki fərqli dünyanın vəhdəti ilə sonlanır.

Eski İstanbulun Arka Sokaklarında

Hasan Uçarsunun İstanbulu təsvir etdiyi bir başqa əsərdə- "Eski İstanbulun Arka Sokaklarında" "tasavvuf", sufizm - dini musiqidən sitatlar təşkil edir. Bu əsər violonçel, arfa, vibrafon, klarnet və

qanun üçün yazılıb, əsər İpekyolu Projeği tərəfindən sifariş edilmişdir. İlk dəfə qanun ifaçısı Hakan Güngör tərəfindən Fransada 14.08.2001-ci ildə *Academie Musicale de Ensemble-nin* müşayiəti altında ifa edilmişdir. Bəstəkar bu əsərdə *Yorgo Bacanosun*³ *Nihavent* ud taksimini və *Hamamizade İsmail Dede Efendinin*⁴ *Hüzzam Mevlevi* ayininin *Birinci Selamından* hissələr istifadə etmişdir. Uçarsu əsərin adını Dede Efendinin yaşadığı və daha sonra Roman musiqiçiləri tərəfindən məskən edilən Sultanahmet səmtinin Cankurtaran məhəlləsindən ilhamlanaraq "*Eski İstanbulun Arka Sokaklarında*" adlandırmışdır. Bu əsərin vacib xüsusiyyətlərindən biri qanun partiyasında *Yorgo Bacanosun taksimi*⁵ (təsnifi) və *Dede Efendinin Hüzzam Mevlevi ayininin Birinci Selamından* alınan melodik parçaların qanun tərəfindən sərbəst şəkildə ifa edilməsidir. Qanun öz "musiqi dünyasına" sadıq qalaraq başqa heç bir melodik fiqur işlətmir. Qanunun ifasında olan mövzu digər alətlərə keçərək dəyişir.

The work is copyrighted by The S.B. Koca Project, Inc.

Clarinet in B
Percussion
Flute
Oboe
Cello

şyle gələmiz / play with love
mən ulumada gələmiz / play on the soundboard

Şəkil 5. Eski İstanbulun Arka Sokaklarında əsərinin partiturasında xanə 1-3

Kiçik bir taksim fiquru işlənərək getdikcə çoxsəslı bir əsərə çevrilir. Burada kiçik ud taksimi əvvəl qanunda, sonra isə violonçel, klarnet və arfada səslənərək bir -birlərinin əks-sədası olurlar. 60-cı xanədən ud taksimi əsas temadan *ostinato*ya çevrilir, və digər alətlərdə yeni mövzular ortaya çıxır. İmitasiya formasında bu yeni mövzular sərgilənir, alətlər bir - birilərini təkrar edirlər.

Bəstəkarın ud taksimindən kiçik bir melodik fiquru necə genişləndirərək əsəri polifonik həcmli bir əsərə çevirdiyinin şahidi olur. Uçarsu yenədə öz milli musiqi ənənələrinə sadıq qalaraq və müasir musiqi elementlərini istifadə edərək özünə məxsus bir əsər yaradır.

Hasan Uçarsunun əsas bəstəkarlıq prinsipləri öz musiqisini yaratmaq, amma bunu edərkən milli kimliyini unutmamaqdır.

[...] Mən heç bir vaxt qərbə meyl etməmişəm, ancaq qərbdə və ya dünyanın istənilən bir ölkəsində mənim vətənim, musiqim üçün lazım bildiyim nüanslar, yeniliklər gördükdə onları öz musiqimə və dərslərimdə tətbiq etməyə çalışmışam. Mənim düşüncəmə görə bir sənət adamı öz milli kimliyini qoruyub saxlamalıdır, çünki bu onun dünyaya olan vizit kartıdır. Bunun üçün də istər rəssam, heykəltaraş, istərsədə musiqiçi fərq etməz öz milli musiqisinin ornamentlərini və ya atributlarını əsərlərində əks etdirməlidir....⁶

¹ Hasan Uçarsu, 16 noyabr 2015 tarixində keçirilən görüşdən.

² Saba makamı- türk musiqisində makamdır (muğamdır). İa durak (ilk dördlüsündən) üzərində qurulur, sübh azanı bu makam üzərində oxunur.

³ Yorgo Bacanos 1900-1977 ci illərdə yaşamış Rum əsilli ud ifaçısı və bəstəkardır. 1928-ci ildən sənətçi yoldaşları ilə birgə Avropa ölkələrində konsertlərlə çıxış edib, dövrünün tanınmış ud ifaçılarından idi. Bəstəkar olaraq mahnı janrında 17 əsəri var.

⁴ İsmail Dede Efendi (1777-1846) uzun illər Fələstin, Liviya kimi ölkələrdə çalışdıqdan sonra İstanbula qayıdır, musiqi istedadını inkişaf etdirmək üçün

Uncuzade Mehmet Emin Efendiden dərs almağa başlayır. Mahnıları ilə III Səlimin diqqətini çəkir və saraya dəvət alır. İtridən sonra Türk bəstəkarları arasında önəmli yer tutur. Dede Efendinin özünə məxsus axıcı üslubu, uzun musiqi cümlələri, zəngin melodikası bəstəkarın bu gündə ifaçılar tərəfindən maraqla qarşılanır.

⁵ Taksim- 1) Bölmək, bölüşdürmək 2) qısa instrumental ifa, Azərbaycan musiqisində mənəca təsnifə yaxındır

⁶ Hasan Uçarsu, 03 iyul 2017 tarixində alınan müsahibə (səs yazısı)